JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Lehtonen, Heini; Pöyhönen, Sari

Title: Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Authors, 2020

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

Please cite the original version:

Lehtonen, H., & Pöyhönen, S. (2020). Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä. In M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne, & K. Sinnemäki (Eds.), Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV (pp. 345-373). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1457.
https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/skst.1457/

Luku 5 Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä

Heini Lehtonen
https://orcid.org/0000-0002-8726-0352

Sari Pöyhönen
https://orcid.org/0000-0003-1507-7206

Mikä?

Lingvistinen etnografia on metodologia, joka pyrkii ymmärtämään toimintayhteisöjen sosiaalista toimintaa niiden sisältä käsin ja osallistujien lähtökohdista. Näitä lähtökohtia ei oleteta, vaan osa etnografiaa on niiden selvittäminen. Etnografi siis tunnustaa oman ulkopuolisuutensa ja tutkimukseen osallistujien asiantuntijuuden heitä itseään koskevissa asioissa.

Katso myös:

Luku 3 Haastattelu aineistonkeruun metodina sosiolingvistiikassa

Luku 13 Kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus

Luku 16 Antropologinen lingvistiikka

Luku 21 Sosiolingvistiikka

Luku 22 Keskustelunanalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka

1. Johdanto

Kuvitellaan, että haluaisit tutkia kielen sosiaalisia ulottuvuuksia ja vuorovaikutusta yhteisöissä, joita et tunne entuudestaan. Kuitenkin niille ihmisille, joita haluaisit tutkia, vieras ympäristö olisi tuttuakin tutumpi: he ehkä asuvat siellä tai kohtaavat siellä joka päivä. Heidän kielensä ja se, miten he käyttävät sitä jäsentämään suhteitaan toisiinsa ja ympäristöönsä, on heille jokapäiväistä, mutta sinä et tiedä siitä juuri mitään, vaikka kieltä osaisitkin. Millaisia mahdollisuuksia sinulla olisi vastata tutkimuskysymyksiisi? Millaisia metodeja tarvitsisit?

Tässä artikkelissa esittelemme etnografisten metodien keinostoa kerätä ja hyödyntää sosiolingvististä aineistoa. Keskitymme ennen muuta sellaiseen etnografiseen tutkimukseen, jota viime aikoina on erityisesti Iso-Britanniassa kutsuttu *lingvistiseksi etnografiaksi* (ks. Rampton, Tustin, Maybin, Barwell, Creese & Lytra 2004) niissä sosiolingvistisissä lähestymistavoissa, jotka on nimetty esimerkiksi *vuorovaikutussosiolingvistiikaksi*, *globalisaation* tai *mobilisaation sosiolingvistiikaksi*, *moninaisuuden sosiolingvistiikaksi* (engl. *sociolinguistics of diversity*), *kriittiseksi sosiolingvistiikaksi* tai *soveltavaksi sosiolingvistiikaksi* (ks. Blommaert 2010; Madsen, Karrebæk & Møller 2015; Heller, Pietikäinen & Pujolar 2018). Yhteistä näille lähestymistavoille on tarkastella kielellistä variaatiota vuorovaikutuksessa sekä sitä, mitä merkityksiä vuorovaikutukseen osallistujat (fyysisissä tai virtuaalisissa tiloissa) antavat laajemmille yhteiskuntarakenteille, kuten koulutusjärjestelmälle tai maahanmuuttopolitiikalle.

Tämän teoksen artikkeleista lähimpänä lingvistisen etnografian metodeita ja teorioita ovat sosiolingvistiikkaa, antropologista lingvistiikkaa, keskustelunanalyysia ja vuorovaikutuksen tutkimusta sekä haastatteluja käsittelevät luvut. Lingvistisen etnografian keinoin tutkitaan usein juuri sosiolingvistisiä kysymyksiä, ja sillä on yhteisiä juuria variaationtutkimuksen, lingvistisen antropologian ja etnometodologisen keskustelunanalyysin kanssa. Näissä kaikissa kiinnitetään huomiota aineiston autenttisuuteen, eikä kokeellisia metodeja yleensä käytetä. Etnografisesti kerättyjä aineistoja tarkastellaan usein variaationtutkimuksen tai vuorovaikutustutkimuksen metodein, mutta etnografia ei kuitenkaan ole vain

aineistonkeruun metodi, vaan siihen sisältyy jatkuvasti myös analyysia ja tulkintaa (Blommaert & Jie 2010, 7–15).

Suomessa lingvistisen etnografian keinoin on viime aikoina tarkasteltu muun muassa kansainvälisissä työtehtävissä toimivien insinöörien kokemuksia englannin kielen käytöstä sekä heidän kielellistä repertuaariaan (Räisänen 2013), inkerinsuomalaisten vanhusten kielioloja (Mononen 2013), *autenttisuuden* käsitteen rakentumista suomalaisessa hip hop -musiikissa (Westinen 2014), nuorten kielellisiä resursseja ja niiden käyttöä sosiaalisessa asemoinnissa monietnisissä helsinkiläiskouluissa (Lehtonen 2015), osallistumisen ja identifioitumisen tiloja kristittyjen nuorten elämäntapaurheilijoiden yhteisössä (Peuronen 2017), toisen sukupolven aikuisten maahanmuuttajien kieli-identiteettiä (Bäckman 2017) sekä turvapaikanhakijoiden arkea ruotsinkielisellä Pohjanmaalla (Pöyhönen, Kokkonen & Tarnanen 2019). Virtuaalisen vuorovaikutuksen kasvaessa myös verkkoetnografiat ovat kehittyneet omaksi tutkimussuuntauksekseen (ks. Androutsopoulos 2014). Ne tutkivat kielellisten ja kulttuuristen innovaatioiden virtauksia verkkoympäristöissä. Esimerkkinä voidaan mainita Kytölän (2013) tutkimus suomalaisten jalkapalloaiheisten keskustelufoorumien vuorovaikutuksesta. Kaikille näille tutkimuksille yhteistä on, että ne tarkastelevat yhteisesti jaettujen ideologioiden ja sosiaalisten normien sekä yksilöiden käyttämien kielellisten resurssien leikkauspistettä toimintayhteisöjen käytänteissä.

Resurssi voi olla mikä tahansa kieleen tai muuhun sosiaaliseen merkkijärjestelmään liittyvä valinta, jonka avulla luodaan merkitystä vuorovaikutustilanteessa. Taustalla on ajatus kielestä osana sosiaalista semioosia. Visakon (2015, 22) mukaan semioosi on aikaan sidottu kudelma prosesseja, joissa merkkien tulkitaan merkitsevän jotakin ja näin tuotetaan esimerkiksi ”merkitystä”, ”tietoa” ja myös ”persoonia”.[1] Lingvistiset etnografiat taas kuvaavat niitä sosiaalisia mekanismeja, joilla semioottisia resursseja, mukaan lukien kielellisiä resursseja, omaksutaan, kierrätetään, nimetään ja tulkitaan uudelleen.

Toimintayhteisön käsite on hyödyllinen lähtökohta. Käsite tarjoaa jokapäiväisemmän ja helpommin operationalisoitavan vaihtoehdon abstraktille *puheyhteisön* käsitteelle (Lave & Wenger 1991; Eckert & McConnell-Ginet 1992; Wenger 1998; Meyerhoff 2002; Barton &

Tusting 2005). Siinä missä puheyhteisö on abstrakti ja kuviteltu (Anderson 1983), *toimintayhteisöllä* tarkoitetaan sellaisia yhteisöjä, joihin samat ihmiset kokoontuvat jonkin yhteisen asian ja yhteisen toiminnan äärelle. Toimintayhteisö voi olla esimerkiksi koulu, harrastuspiiri, työpaikka, kunnanhallitus, vastaanottokeskus tai periaatteessa mikä tahansa enemmän tai vähemmän yhteisten tavoitteiden ja sääntöjen mukaan toimiva ryhmä. Toimintayhteisöissä syntyy niiden omia käytänteitä ja normeja, toiminnan tapoja, ja kieli ja sen merkitykset elävät ja muuttuvat näissä käytänteissä ja toiminnoissa.

Vaikka tutkittava toimintayhteisö olisi suomalainen koulu ja etnografi olisi itse aiemmin käynyt suomalaisen koulun, hän ei voi olettaa läheskään kaikkia eri ajan ja paikan käytänteitä tutuiksi. Artikkelin alussa oletimme yhteisön, jossa etnografi ei ole koskaan ennen käynyt, mutta tämä ei tarkoita, että olisi lähdettävä tuhansien kilometrien päähän täysin toisenlaiseen kieli- ja kulttuuriympäristöön (ks. Kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus tässä kirjassa). Lingvistisen etnografian tutkimuskohteet voivat olla hyvinkin lähellä, ja yhä useammin ne ovat yhteisöjä, joiden toimintaan tutkija osallistuu. Tutkimuksen tavoitteena on nähdä tuttuuden ja itsestäänselvyyden läpi ja purkaa luutuneita tai suorastaan myytinomaisia arkisia käsityksiä kielestä ja sosiaalisista identiteeteistä (ks. Copland & Creese 2015), vaikkapa siitä, millaisille ihmisille suomen kieli kuuluu ja millaista suomen kieli voi olla. Silloin kun etnografi toimii yhteisössä, joka on hänelle omakohtaisesti tuttu tai jonka jäsen hän on, hän tasapainottelee jäsenyytensä ja osin ulkopuoliseksi tarkkailijaksi asettuvan tutkijan asemassa, mikä on tiedostettava analyysissa. Olipa kenttä alun perin tuttu tai vieras, etnografian tekeminen on joka tapauksessa aaltoliikettä, jossa välillä kokee osallisuutta ja järjestystä, välillä ulkopuolisuutta ja tietämättömyyttä.

Etnografian metodologiaan sisältyvät ainakin sen tietoteoreettiset taustakäsitykset, erilaiset kenttätyön ja aineistonkeruun metodit ja periaatteet, aineiston käsittelyn ja analyysin tavat, keinot välittää tutkimustuloksia erilaisille yleisöille ja takaisin tutkimusyhteisöön sekä tutkijanposition kriittinen tarkastelu. Etnografia ei siis ole vain yksi(n) metodi, eikä ole vain yhtä tapaa tehdä etnografiaa. (ks. myös Diskurssianalyysi

tk.) Kaikilla etnografioilla on kuitenkin joitakin yhteisiä piirteitä, joista luomme yleiskuvan.

Luvussa 2 esittelemme etnografian keskeisiä piirteitä ja sen kirjon kehittymistä sellaiseksi kuin se nykyisin on sekä erityisesti sen hyödyntämistä suomalaisessa sosiolingvistiikassa. Luku 3 käsittelee etnografin käytännön työtä aineistonkeruusta analyysiin ja tutkimuseettisiin valintoihin. Luku 4 on yhteenveto.

2. Tiheä kuvaus

2.1. Etnografian keskeiset piirteet

Vaikka etnografiassa ei voikaan määritellä yhtä ontologista, epistemologista tai metodologista taustaoletusta, se yhdistetään tavallisesti ymmärtävään tai tulkitsevaan lähestymistapaan (ks. Johdannon luku 2 tk.), jossa tutkimuksen tavoitteena on ymmärryksen lisääminen tutkittavasta ilmiöstä (Guba & Lincoln 1998; Atkinson & Hammersley 1998). Etnografian juuret ovat antropologiassa ja erityisesti tulkitsevassa, geertziläisessä kulttuuriantropologiassa (ks. esim. Ruohonen & Laitila 1994). Siinä pyritään kokonaisvaltaiseen tulkintaan, jossa kulttuurinsisäiset symbolit saavat merkityksen osana laajempaa kulttuurista kokonaisuutta, ei siitä irrallaan. Kulttuuri nähdään siis symbolisena systeeminä tai tekstinä, jonka merkityksiä luetaan, käännetään ja tulkitaan. Tulkitessaan tutkija kirjoittaa tiheän kuvauksen (engl. *thick description*, ks. Geertz 1973, 6), tekstin, jossa hän kuvaa yhteisön toimintaa ja kontekstia niin, että se vastaa yhteisön jäsenten kokemuksia ja on ulkopuoliselle ymmärrettävä. Jos tutkimukseen osallistujat eivät tunnista etnografin tekstiä, jokin on mennyt pahasti pieleen. Tutkija ei ole tällöin toiminut riittävän pitkään vuorovaikutuksessa tutkimukseen osallistujien kanssa, ei ole kuunnellut, mitä osallistujilla on ollut kerrottavanaan, eikä ole osannut liittää tutkimaansa toimintaa kontekstiin. Tekstistä on tullut tyhjä kuvaus.

Etnografista tutkimusta on Suomessa tehty usealla tieteenalalla, ja esimerkiksi kasvatus- ja sosiaalitieteissä kouluetnografialla on

pitkä traditio (Lappalainen, Hynninen, Kankkunen, Lahelma & Tolonen 2007; Gordon, Hynninen, Lahelma, Metso, Palmu & Tolonen 2007). Etnografian monitieteisyyden ja monimenetelmäisyyden vuoksi sitä on hankalaa määritellä tiiviisti (ks. myös Diskurssianalyysi tk.). Etnografia yhdistetään tavallisesti laadulliseen tutkimukseen, mutta tutkija voi hyödyntää myös määrällisiä menetelmiä, kuten laajoja rekisteriaineistoja. Vaikka etnografiaa voi tehdä monella tavalla, suurimpaan osaan etnografioista liittyy näitä piirteitä:

- (riittävän) pitkäaikainen läsnäolo kentällä
- pyrkimys kokonaisvaltaiseen analyysiin ja niin sanottuun tiheään kuvaukseen
- erilaisten aineistonmuotojen käyttö; aineiston triangulaatio
- tutkijanposition reflektointi
- tutkimustulosten monenlainen levittäminen
- tutkittavan yhteisön voimaannuttaminen tai osallistaminen.

2.2. Lingvistisen etnografian kehityskulkuja

Sosiolingvistisen etnografian juuria voi jäljittää toisaalta yhteiskuntatieteellisiin kaupunkietnografioihin (Deegan 2007), toisaalta lingvistisen antropologian kenttätyöperinteeseen ja puheen etnografiaan, jota alun perin käytettiin Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen kielten kuvaukseen (Hymes & Gumperz 1972; Duranti 1997; ks. myös Antropologinen lingvistiikka, Kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus tk.). Lingvistisen etnografian kannalta keskeinen on Dell Hymesin perintö (ks. Rampton 2007). Hymesin varhaiset, nyt klassikoiksi muodostuneet kirjoitukset (1972a; 1972b; 1974) olivat alun perinkin reaktiota Chomskyn generatiiviseen kielioppiin ja chomskylaiseen käsitykseen universaalista kielikyvystä sekä ideaalista yksikielisestä natiivipuhujasta. Hymes huomautti, että kaikissa kieliyhteisöissä esiintyy variaatiota ja monikielisyyttä ja kaikkien kielelliset kompetenssit ovat toisistaan poikkeavia – ideaalia yksikielistä natiivipuhujaa on siis vaikea löytää (1972a). Yksikielisyyden normin sekä *yhtenäisen kielimuodon* ja *natiivipuhujan*

käsitteiden kyseenalaistaminen ovat yhä lingvistisen etnografian keskeisiä teemoja.

Hymesin ja tämän kollegan, vuorovaikutussosiolingvistiikan pioneerin John Gumperzin kehittämä puheen etnografia (myöhemmin myös viestinnän etnografia) pyrki saamaan kiinni nimenomaan kielen kontekstuaalisuudesta; siitä, että kielellinen merkitys on aina kiinni ajassa, paikassa ja tilanteisessa kontekstissa. Hymesin ja Gumperzin perintö näkyy uudemmassa lingvistisessä etnografiassa muun muassa siinä, että vuorovaikutusta kuvataan usein sellaisissa yhteisöissä, joissa osallistujien kielelliset resurssit ovat jollain lailla epäsymmetrisiä ja vuorovaikutukseen liittyy jatkuvaa neuvottelua valtasuhteista. Monet ovat kuitenkin huomauttaneet uudemman lingvistisen etnografian eroavan lingvistisen antropologian perinteestä siten, että siinä missä lingvistisessä antropologiassa on lähdetty kauas ja vieraiden pariin, lingvistisen etnografian tutkimuskohteet ovat usein lähellä ja näennäisen tuttuja (Hammersley 2007, 689; Copland & Creese 2015, 13–14).

Hymesilainen traditio ja variaationtutkimus kohtaavat niin sanotussa kolmannen aallon variaationtutkimuksessa (Eckert 2012; variaationtutkimuksen kolmesta aallosta ks. myös Sosiolingvistiikka tk.), jossa ollaan kiinnostuneita kielenpiirteiden sosiaalisesta indeksisyydestä eli siitä, millaisten ideologisten ja sosiaalisten prosessien kautta merkkejä liitetään tietynlaisiin ihmisiin ja miten merkeillä jäsennetään ihmistenvälisiä suhteita. Siinä missä ensimmäisessä ja toisessa aallossa variaatiota tarkastellaan *variaabelin* ja *variantin*[2] käsitteiden avulla, kolmannen aallon tavoitteena on kuvata minkä tahansa kielenpiirteen sosiaalista merkitystä vuorovaikutuksessa.

Resurssi-termi on yleistynyt vaihtoehtona *variantin* käsitteelle. Quistin (2005, 204–205) mukaan kielellinen resurssi on paikallista ja sosiaalista merkitystä kantava ja luova kielellinen mahdollisuus, jota puhujat voivat aktiivisesti käyttää tietynlaisen persoonan luomiseen ja itsen asemointiin. Jørgensen ja Møller (2014) ovat käyttäneet myös termiä *piirre* (engl. *feature*) korostaakseen sitä, että kielen sosiaalisia ulottuvuuksia aletaan selvittää etnografisesti merkittäväksi osoittautuvasta kielenilmiöstä lähtien eikä ennalta määritellystä variaabelista tai varieteetista käsin (ks. myös Lehtonen 2015, 37–38; Westinen 2014, 129–130).

Yksinkertaistettuna tämä tarkoittaa sitä, että kun etnografi-lingvisti menee kentälle, hänellä ei ole mielessään tiettyä kielenpiirrettä (tai variaabelia), jota hänen on tarkoitus tutkia, vaan hän saa vasta havainnoimalla selville, mitkä resurssit vuorovaikutuksessa osoittautuvat merkityksellisiksi tutkittavan yhteisön sosiaaliselle järjestykselle.

Variaationtutkimuksen kolmas aalto siis käsitteellistää variaatiota toisin kuin labovilaisen *variaabelin* käsitteen kautta. Samoin kyseenalaistetaan kielimuoto tai lekti[3] tarkastelun lähtökohtana (ks. Quist 2008). Kieli nähdään ennemmin toimintana kuin oliona: tarkastelun kohteena on se, millaisia merkityksiä milläkin piirteellä tietyssä tilanteessa ja toiminnassa herätetään (ks. Johdannon luku 3 tk.). Piirteet liittyvät rekistereihin, jotka voivat olla "kieliä" (kuten suomi, englanti, havaiji) mutta myös muunlaisia sosiaalisen tulkinnan ja historiallisten prosessien kautta hahmonsa saavia kokonaisuuksia (kuten hip hop -tyyli, opetuspuhe) (Agha 2007; Madsen, Karrebæk & Møller 2015). Tutkimuksen kohteita ei siis lähtökohtaisesti oleteta jonkin aiemmin kuvatun kielimuodon osaksi, vaan tarkastellaan juuri niitä sosiaalisia prosesseja, joissa tulkinnat kielenpiirteistä ja kielimuodoista tutkitussa yhteisössä syntyvät.

Kolmas aalto tarkastelee siten yksilön, ryhmän, toimintayhteisön ja laajemman yhteiskunnallisen kontekstin suhdetta toisiinsa sekä niitä mekanismeja, joilla kielenpiirteen sosiaalinen merkitys syntyy, muokkautuu, uusiutuu ja vahvistuu vuorovaikutuksessa. Tarkastelun metodologiana on lingvistinen etnografia toimintayhteisössä. Vaikka kaikilla laadullista sosiolingvistiikkaa tekevillä tutkijoilla ei ole taustaa variaationanalyysissa, kolmannen aallon myötä niin labovilaisen koulutuksen saaneet tutkijat kuin myös muita teitä vuorovaikutussosiolingvistiikkaan saapuneet alkoivat esittää kysymyksiä, joihin vastaamisessa etnografinen lähestymistapa on keskeinen. Nuo kysymykset liittyvät juuri yksilön ja paikallisen yhteisön kielen variaation, sosiaalisen asemoinnin sekä laajemmin jaettujen kieli-ideologioiden yhteyksiin. Kolmen aallon metafora on harhaanjohtava siinä, että se saattaa synnyttää kronologisuuden vaikutelman tai sellaisen käsityksen, että uusi aalto pyyhkisi vanhan pois. Näin ei kuitenkaan ole: aallot rakentuvat limittäin ja toistensa varaan.

Tutkijan oman kielikäsityksen hahmottaminen on välttämätöntä tutkimuksen kannalta. Ei voi kuvata mitään, jollei selvitä itselleen

kuvattavan kohteen perusolemusta ja niitä olettamuksia, joista kuvauksen aloittaa. Lingvistisessä etnografiassa kieleen liittyviä ontologisia kysymyksiä sekä tutkijan positiota onkin pohdittu verrattain paljon (ks. Heller 2011; Madsen, Karrebæk & Møller 2015). Näitä voisi pitää myös sen tutkimuskohteina. Lingvistisen etnografian ja uudempien laadullisten sosiolingvististen lähestymistapojen kielikäsitystä voi useimmiten luonnehtia holistiseksi, kontekstuaaliseksi, sosiokulttuuriseksi ja dialogiseksi. Viime aikoina esillä ovat olleet myös lingvistisen antropologian piirissä syntyneet sosiaalisen indeksisyyden ja rekisteriytymisen teoriat (Ochs 1992; Silverstein 2003; Agha 2007; Woolard 2008). Erittelemme seuraavaksi lyhyesti näitä lähtökohtia ja käsitteitä.

Holistisuus ja kontekstuaalisuus. Etnografi kuvaa kielen limittäisyyttä muun toiminnan kanssa. Etnografiassa pyritään kuvaukseen tutkittavan yhteisön merkeistä ja merkityksistä, joiden avulla rakennetaan ja ylläpidetään yhteisön sosiaalista järjestystä. Kielelliset merkit eivät toimi tässä yksin, vaan merkitystä on ainakin toiminnalla, eleillä, ruumiillisuuteen ja ulkonäköön liittyvillä seikoilla ja kaikenlaisilla tyylillisillä ja elämäntapavalinnoilla. Tätä tarkoitetaan *holistisuudella* (vrt. Auer 2007, 11–15; Coupland 2007, 29–30; Quist 2005; Atkinson, Delamont & Housley 2008; Eckert 2012; Rampton, Maybin & Roberts 2015). Kaikenlaiset sosiaalisessa asemoinnissa hyödynnettäviä erontekoja tuottavat merkit ovat osa sosiaalista semioosia (ks. Visakko 2015, 22–23). *Puheen kontekstualisointi* taas on vuorovaikutussosiolingvistiikan keskeinen käsite. Sillä tarkoitetaan sitä, miten kielelliset valinnat herättävät assosiaatioita johonkin sosiaalisen maailman ilmiöön ja näin luovat ja muokkaavat sitä kontekstia, jossa juuri sanottua tulkitaan (ks. esim. Gumperz 1982; 1992; Auer 1992).

Sosiokulttuurisuus ja dialogisuus. *Kielen sosiokulttuurisuus* ja *dialogisuus* tarkoittavat sitä, että kielen ymmärretään syntyvän, elävän ja muuttuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Moni tutkija on nostanut periaatteekseen Silversteinin (1985, 220) ”kaikenkattavan lingvistisen tosiseikan” (engl. *the total linguistic fact*)[4]. Sen mukaan kieli saa jatkuvasti uusiutuvat merkityksensä tilanteisessa kontekstissa mutta ihmismielessä ja kuitenkin osana kulttuurisia ideologioita (Lehtonen 2015, 54; ks. myös Woolard 2008; Blommaert & Rampton 2011; Madsen, Karrebæk

& Møller 2015). Puhujat kierrättävät tarjolla olevia kielellisiä resursseja ja tulkitsevat ja kontekstualisoivat niitä aina uudelleen uusissa tilanteissa. Lingvistisessä etnografiassa tai niin sanotussa moninaisuuden sosiolingvistiikassa ei siis pyritä yksittäisten kielten strukturaaliseen kuvaukseen. Kuvauksen kohteena on se, miten ”kieli tapahtuu” puhujien välillä, ja kielellisten merkkien merkitykset ovat ikään kuin olemassa vain osana sitä toimintaa ja vuorovaikutuskontekstia, joissa niitä kulloinkin käytetään.

Näissä lähestymistavoissa on problematisoitu myös eri kielten rajojen olemusta, kun aineistot selvästi osoittavat, että vuorovaikutuksessa vaivattomasti ylitetään eri kielten rakenteelliset rajat ja sosiaalisiakin tulkitaan uudelleen: vuorovaikutuksessa käydään eksplisiittistä ja implisiittistä neuvottelua siitä, mihin ja kenelle tietyt resurssit ”kuuluvat”. Puhujat käyttävät samassakin keskustelussa ”paloja” eri kielistä (engl. *bits of language*, ks. Blommaert 2010), ja samassakin keskustelussa käytetyt resurssit assosioituvat erilaisiin rekistereihin, esimerkiksi eri kieliin tai tyyleihin. Juuri lingvistisen etnografian piirissä onkin alettu etsiä vaihtoehtoisia tapoja käsitteellistää kielen moninaisuuteen ja limittäisyyteen liittyviä ilmiöitä. Tällainen on esimerkiksi ajatus ihmisestä kieleilijänä ja kielellisestä vuorovaikutuksesta kieleilynä (engl. *languaging*, ks. Jørgensen, Karrebæk, Madsen & Møller 2011; Madsen, Karrebæk & Møller 2015). Ajatus lähtee siitä, että ihminen ensisijaisesti kommunikoi niillä resursseilla, joita hänellä on käytössään ja jotka kussakin tilanteessa ovat toimivia ja sopivia ja osallistujien normiodotuksiin mukautuvia. Kielellinen ja kulttuurinen identifikaatio ja resurssien järjestäytyminen eri kieliin tai muihin rekistereihin kuuluviksi on sekundääriä ja ideologisen ja sosiaalisen tulkintaprosessin tulos. Rekisterit ja rekisteriytyminen ovat kuitenkin merkittävä osa tutkimuskohdetta sinänsä. Kielten sosiaalisilla rajoilla ja kielten nimeämisellä on merkitystä sosiaalisen asemoinnin kannalta, ja kielten rajoista käydyn neuvottelun tutkiminen on lingvistisen etnografian ydinaluetta.

Sosiaalinen indeksisyys. Lingvistinen etnografi kerää aineistoa, jonka avulla voidaan tarkastella semioottisten merkkien, vuorovaikutuksen, yksilön, toimintayhteisön sekä laajempien ideologioiden suhdetta toisiinsa. Linkkien luomisessa auttavat *sosiaalisen indeksisyyden* käsite ja rekisteriytymisen teoria (Agha 2007; suomeksi ks. Lehtonen 2015).

Sosiaalisella indeksisyydellä tarkoitetaan sitä, että merkillä, esimerkiksi kielenpiirteellä, on mahdollisuus herättää tietynlaisiin ihmisiin, heidän ominaisuuksiinsa tai ihmisten välisiin suhteisiin liittyviä assosiaatioita. Näin merkki toimii kontekstualisoinnin keinona, joka ohjaa myös merkin, puheen, toiminnan ja koko vuorovaikutustilanteen tulkintaa: kielellisen merkin kontekstuaalinen tulkinta sisältää käsityksen siitä, kuka puhuu, kenen äänellä ja missä asemassa. Lehtonen (2015; 2016) on tutkinut, miten tietyillä kielenpiirteillä luodaan puheeseen mielikuva ei-natiivista suomenpuhujasta. Tällaisilla *mina ei suami puhu* -lausahduksilla tuodaan vuorovaikutukseen esimerkiksi jonkinlaisen stereotyyppisen maahanmuuttajan ääni, mutta Lehtonen osoittaa, että niillä voidaan indeksoida myös ominaisuuksia, jotka ideologisesti ja stereotyyppisesti yhdistetään maahanmuuttajiin tai ulkomaalaisiin, esimerkiksi kyvyttömyyttä osallistua vuorovaikutustilanteeseen tai reagoida siihen. Tätä sosiaalista indeksisyyttä puhujat voivat hyödyntää asemoidessaan itseään meneillään olevaan vuorovaikutustilanteeseen.

Sosiaalinen indeksisyys syntyy rekisteriytymisen prosessissa. Rekisteriytyminen on aikaan ja paikkaan sidottu refleksiivinen prosessi (Agha 2007, 15–83). Siinä merkki saa tulkintoja, jotka mahdollistavat sen käytön sosiaalisessa asemoinnissa ja puheen kontekstualisoinnissa. Uusia mahdollisia merkityksiä syntyy vanhojen varaan, lomaan ja rinnalle. Rekisteriytyminen tapahtuu sosio-historiallisessa merkin käyttökertojen ketjussa, jossa merkkejä käytetään ja tulkitaan aina uudelleen. Esimerkki rekisteriytymisprosessin kuvauksesta on Vaattovaaran ja Halosen (2015) kuvaama niin sanotun stadilaisen ässän myytin synty: sen sosiaalinen merkitys on syntynyt vuosikymmenten aikana mielikuvista, jotka liittyvät tietyn helsinkiläisen tyttökoulun oppilaisiin, ensimmäisiin suomenkielisiin teatterinäytöksiin, iskelmätähtiin ja myöhemmin itähelsinkiläiseen tyttöduoon, viimeisimpänä homoseksuaalien urbaaniin elämäntapaan. Vaikka kaikki nämä merkitykset eivät jokaisessa merkin käyttötilanteessa välttämättä aktivoidu, ne ovat potentiaalisesti läsnä merkin kulloisessakin tulkinnassa. Eckertin (2008) käsittein ne ovat osa merkin indeksistä kenttää.

Lingvistisen etnografian ja kolmannen aallon variaationtutkimuksen metodologian kannalta keskeistä on, että rekisteriytymistä ei voi kuvata

vain kieliaineksen vaihtelua kuvaamalla, vaan on kuvattava myös kieliaineksen refleksiivinen tulkintaprosessi, siis yksinkertaisesti sanottuna se, millaisia merkityksiä kielenpiirteisiin liitetään. Toisin sanoen rekisteriytymiseen liittyy aina ideologinen tulkinta, joka syntyy vuorovaikutuksessa. Tähän tarvitaan niin sanottua metapragmaattista aineistoa, siis kieltä kommentoivaa kieltä tai toimintaa. Käytännössä voi tarkastella esimerkiksi jaksoja, joissa ihmiset puhuvat kielestä, tai sitä, millaista toimintaa herättää sellainen vuorovaikutusjakso, jossa kieli tavalla tai toisella nousee osallistujien huomion kohteeksi (ks. myös Lehtonen 2015, 41–42). Se, miten ihmiset mieltävät kielen ja sosiaalisten suhteiden yhteydet, ja se, miten ideologiat ohjaavat toimintaa ja siten vaikuttavat kielelliseen vaihteluun, ovat yhtä suuri osa kielen vaihtelun ja muutoksen mekanismia kuin vaihtelu sinänsä: jos kuvaa vain sitä, millaista vaihtelua aineistossa on, on oikeastaan kuvannut vasta osan siitä toiminnasta, joka vaihtelua aiheuttaa.

3. Kentälle ja kirjaan!

3.1. Aineistonkeruun käytänteitä

Etnografiselle tutkimusprosessille on tyypillistä teorian, tutkijan, tutkimukseen osallistujien, aineistonkeruun ja analyysin vuorovaikutteisuus. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että tutkija tavallisesti rajaa teoreettisen viitekehyksen ja asettaa itselleen lopullisen tutkimustehtävän vasta perehdyttyään tutkimukseen osallistujien kontekstiin ja heidän näkökulmastaan merkityksellisiin kysymyksiin aineiston keruun ja analyysin edetessä. Olennaiset kysymykset muotoutuvat usein vasta kenttätyössä. Esimerkiksi Jussi Lehtonen ja Sari Pöyhönen (2019) lähtivät liikkeelle Toinen koti -projektin alussa siitä, miten pakolaistaustaiset taiteilijat ja Suomessa syntyneet taiteilijat muodostavat ilmaisuyhteisön. Projektin edetessä merkitykselliseksi tuli kysyä, miten taiteen poliittisuuteen liitetyistä merkityksistä ilmaisuyhteisössä neuvotellaan teatteriesitystä rakennettaessa.

Etnografista tutkimusta tehdään yhä useammin monipaikkaisesti ja tutkimusryhmässä. Tyypillisesti *monipaikkaisella etnografialla* (Marcus 1995) tarkoitetaan saman ilmiön tutkimusta erilaisissa konteksteissa. Varsin usein tällaisessa tutkimuksessa on vertaileva näkökulma. Yhdenkin etnografian sisällä voi olla useita fyysisiä ja virtuaalisia tiloja, joissa tehdään tutkimusta. Esimerkiksi vastaanottokeskuksen etnografiassa (Pöyhönen, Kokkonen & Tarnanen 2019) tehtiin tutkimusta kahdeksassa paikassa: aikuisten turvapaikanhakijoiden asunnoissa, vastaanottokeskuksen toimistossa ja suomen kielen opetustiloissa, Oravaisten kylänraitilla, suomenkielisessä koulussa, alaikäisten ryhmäkodissa, ruotsinkielisessä kansanopistossa ja sosiaalisessa mediassa. Nämä kaikki tilat yhdistyivät samaan tutkimukseen tutkittavan ilmiön ja toimintayhteisön jäsenten kautta. Tutkimuksen ydinryhmään kuului kolme tutkijaa, joista yksi keskittyi aikuisten turvapaikanhakijoiden arkeen, yksi alaikäisten lasten koulunkäyntiin ja yksi työntekijöiden ammatillisuuteen. Riittävän pitkäkestoisen etnografian, yhteisen tutkimusaineiston ja kenttähavaintojen metakommentoinnin ja vinjettien (ks. Creese, Takhi & Blackledge 2016) eli tutkijoiden henkilökohtaisia kokemuksia purkavien kenttätekstien avulla tutkijaryhmä pystyi paremmin tavoittamaan kokonaiskuvaa tutkittavasta ilmiöstä. Tutkijoiden työnjako ja yhteistyö oli tärkeää myös vertaistuen ja työssä jaksamisen näkökulmasta, sillä tutkimusaihe ja avainhenkilöiden elämäntilanteet olivat varsin haastavia.

Mistä etnografinen aineistonkeruu sitten alkaa? Tyypillisesti etnografisen aineistonkeruun oppaissa keskitytään kentällä oloon eli tutkijan toimintaan yhteisössä. Tämä on ymmärrettävää, sillä aineistonkeruu on keskeinen osa mitä tahansa empiiristä tutkimusta. Etnografisen tutkimusprosessin voi myös hahmottaa kolmeen vaiheeseen: ennen kenttää, kentällä ja kentän jälkeen. Vaiheet eivät ole selvärajaisia, mutta niissä on tiettyjä painotuksia, joista tutkijan on hyvä olla tietoinen.

Etnografinen aineistonkeruu alkaa jo siinä vaiheessa, kun tutkija tutustuu toimintayhteisöön esimerkiksi kirjallisten dokumenttien kautta. Samalla hän opettelee yhteisön (esim. koulu, työpaikka, sairaala, vastaanottokeskus) kielellisiä ja kulttuurisia toimintatapoja, jotka ovat tärkeitä tutkimusprosessin kannalta. Etnografiassa harvoin asetetaan

hypoteesia, jota pyrittäisiin todistamaan oikeaksi tai vääräksi. Mielessä voi ennen kentälle pääsyä olla aihe tai fokus, johon etnografi haluaa keskittyä, mutta useimmiten on tärkeää aluksi saada käsitys siitä, mikä yhteisön vuorovaikutuksessa on ylipäätään merkityksellistä.

Ennen kentälle pääsyä tutkijan on myös selvitettävä toimintayhteisön portinvartijat: kenen kanssa tutkimuksesta on keskusteltava, jotta tutkimus olisi ylipäätään mahdollista? Tässä vaiheessa on myös erityisen tärkeää, että tutkija ei pitäydy omassa tutkijankielessään vaan kykenee kertomaan portinvartijoille tutkimuksesta niin, että toimintayhteisössä herää kiinnostus ja luottamus tutkimusta ja tutkijaa kohtaan. On hyvä oppia ilmaisemaan, jos ei ymmärrä jotain ilmiötä tai käytännettä, sillä tämä avaa toimintayhteisön jäsenille mahdollisuuden tuoda esille oma asiantuntemuksensa – heidän elämästäänhän on kysymys.

Portinvartijoiden kautta tutkijalla on mahdollisuus tutustua muihin yhteisön jäseniin. Tämä on tärkeä vaihe kaikessa etnografisessa tutkimuksessa mutta erityisesti silloin, kun tutkimuksessa on tarkoitus osallistaa toimintayhteisön jäseniä analyysiin ja tutkimuksesta viestintään (Bradley, Moore, Simpson & Atkinson 2018). Vuorovaikutussuhde tutkijan ja tutkimuksen osallistujan välillä taas edellyttää halukkuutta vuorovaikutukseen molemmilta osapuolilta. Tilanteet, joissa tutkimukseen osallistujat valikoituvat, ovat osin tietoisia tutkijan valintoja, osin tutkimuksen edetessä tapahtuvia sattumia. Etnografiseen prosessiin mahtuu yllätyksellisyyttä.

Triangulaatio on ikään kuin sisäänrakennettu etnografiaan (ks. Johdannon luku 4; Kielikontaktien tutkimus tk.). *Triangulaatiolla* tarkoitetaan sitä, että samaan havaintoon ja tulokseen voidaan päätyä erilaisten aineistojen kautta. Tällöin havainnot tukevat toisiaan ja lisäävät aineiston todistusvoimaa. Etnografialle ominaisia aineistonkeruun tapoja ovat (osallistuva) vuorovaikutustilanteiden havainnointi, keskustelut ja haastattelut osallistujien kanssa, spontaanin vuorovaikutuksen ääni- ja videotallenteet sekä moninaiset dokumentit ja artefaktit, kuten valokuvat, piirrokset, koulutehtävät, asiakirjat ja sosiaalisen median tekstit. Ilman riittävän pitkäaikaista ja systemaattista havainnointia ei ole etnografiaa, ja pelkkä havainnointi ei ole etnografiaa. Esittelemme seuraavaksi lyhyesti erilaisten aineistojen keräämiseen liittyviä kysymyksiä.

Tutkija kirjoittaa havainnoistaan muistiinpanoja ja kenttäpäiväkirjaa (ks. esim. Emerson, Fretz & Shaw 2007 [2001]). Kenttäpäiväkirjan ei tarvitse olla pelkkää tekstiä, vaan siihen voi yhdistää ääntä ja kuvaa. Näin muistiinpanot on helpompi yhdistää muihin aineistoihin, kun niihin on jo valmiiksi ankkuroitu tiettyjä hetkiä äänellisesti ja kuvallisesti. Etenkin pitkäaikaisessa etnografiassa monimediainen kenttäpäiväkirja on hyödyllinen. Tutkija voi kirjoittaa myös erillistä tutkimuspäiväkirjaa, jossa hän yhdistää analyysinsa kentällä tehdyistä havainnoista muihin tutkimusaineistoihin ja tutkimuskirjallisuuteen. Jotkut etnografit menevät kentälle havainnointia tukevan kaavion, taulukon tai muistilistan kanssa, toiset taas tekevät muistiinpanoja spontaanimmin sellaisista episodeista, joihin kiinnittävät huomionsa. Aina ei muistiinpanoja tehdessään osaa ennustaa, mikä on myöhemmän analyysin kannalta merkityksellistä. Siksi muistiinpanojen tekeminen on olennaista, ja siihen on hyvä kehittää itselle sopivia rutiineja.

Havainnointi ja kenttäpäiväkirja ovat toimivia tapoja aloittaa aineistonkeruu. Haastatteluiden avulla voi tutustua ihmisiin, ja ne koetaan myös luontevaksi tutkijan toiminnaksi. Etnografinen haastattelu on omanlaisensa tutkimushaastattelun laji: siinä tutkijalla ja tutkittavilla on yleensä enemmän yhteistä maaperää kuin haastattelututkimuksessa (ks. Sherman Heyl (2007 [2001]; ks. myös Haastattelu aineistonkeruun metodina sosiolingvistiikassa tk.). Haastattelu limittyy muuhun kenttätyöhön. Toisaalla alkaneet keskustelut voivat jatkua haastattelussa, tai haastatteluihin voidaan palata myöhemmin kenttätyön aikana. Haastatellessaan tutkija kartuttaa ymmärrystä siitä, mikä toimintayhteisön jäsenille on merkityksellistä. Haastattelut toimivat siten sekä tutkimuksen osallistujalle että tutkijalle analyyttisena taukona, jossa pohditaan toimintayhteisön käytänteitä. Haastattelut ovat myös hyvä silta vuorovaikutustilanteiden ääni- ja videotallenteisiin, jotka ovat olennainen osa lingvististä etnografiaa. Etnografisessa tutkimuksessa voidaan käyttää myös määrällisiä aineistonkeruu ja -analyysimenetelmiä tutkimuksen kontekstualisoimisessa tai yhdistämisessä vuorovaikutusanalyysiin.

Spontaanien vuorovaikutustilanteiden tallenteita on monenlaisia, ja niitä suunnitellessa on otettava huomioon ainakin seuraavia asioita:

- Miten tallennustilanne esitellään tutkimuksen osallistujille? Miten he ilmaisevat suostumuksensa (esim. suullisesti, kirjallisesti)?
- Millaista tekniikkaa tarvitaan: riittääkö tilanteessa yksi tallennuslaite vai tarvitaanko useampia?
- Liikkuvatko ihmiset tilanteessa: ovatko tallennuslaitteet paikoillaan vai liikkuvatko ne ihmisten mukana?
- Millä tavalla ja missä määrin tutkija on itse mukana tallennetuissa tilanteissa?
- Kuinka tärkeää on tallentaa koko tilassa tapahtuva toiminta videolle?
- Käytännön järjestelyissä on aina ajateltava sitä, että tallennuksesta on saatava selvää ja se on pystyttävä litteroimaan edes karkeasti. Jos puhujia on paljon eivätkä he ole tuttuja litteroijalle, video on yleensä tarpeellinen.
- Tutkimusympäristön institutionaalisuus vaikuttaa siihen, millaisia lupia tarvitaan.
- Tutkimusluvat saattavat aiheuttaa päänvaivaa, jos toimitaan paikassa ja tilassa, jossa liikkuu myös muita kuin tutkimukseen osallistuvia ihmisiä: Miten heidät rajataan pois tallenteista? Miten heille kerrotaan tutkimuksesta?
- Millainen tallennusformaatti on tutkimuksen kannalta käytännöllisin? Mitkä tiedostomuodot ovat yhteensopivia analyysivaiheessa käytettyjen ohjelmien kanssa? Miten ne tukevat monikielistä ja multimodaalista analyysia (eri kirjoitusjärjestelmät, kirjoitussuunnat, liike, kuva)?
- Miten aineisto säilytetään tietoturvallisesti? Miten se anonymisoidaan ja millaiset luvat sen jatkokäyttöön on? Mikä aineisto hävitetään ja mikä arkistoidaan?

Erilaisia tallennusvaihtoehtoja voi havainnollistaa esimerkiksi Lehtosen (2015) tutkimuksen avulla. Hän käytti luokkatilanteiden tallentamiseen videokameraa ja siihen ulkoista mikrofonia, joka asetettiin niiden

tutkittavien läheisyyteen, joiden vuorovaikutuksesta hän sillä hetkellä oli erityisen kiinnostunut. Lisäksi luokkatilassa saattoi samaan aikaan olla pari muuta nauhuria. Lehtonen antoi lisäksi tutkittavien kantaa mukanaan pientä äänitallenninta. Näin syntyi keskeinen osa tutkimuksen aineistosta. Tilanne, jossa tutkittavaa pyydetään päästämään tutkija – tallennuslaitteen kautta – lähelle, on hyvin herkkä. Tutkittavien on siinä vaiheessa jo jossain määrin luotettava tutkijaan. Vaikka tutkija ei olisi kaikissa tallennustilanteissa fyysisesti paikalla, hän on läsnä: hänelle saatetaan esimerkiksi puhua tallennuslaitteen välityksellä. Tämä ei missään nimessä tee aineistosta epäonnistunutta. Tutkijanposition jatkuva reflektointi on olennainen osa etnografiaa, ja kukin vuorovaikutustilanne on omalla tavallaan edustava. Juuri tallennustilanne saattaa suorastaan lisätä metapragmaattisen aineiston kannalta kiinnostavan ulottuvuuden, sillä se kannustaa tietynlaisiin kieltä kommentoiviin performansseihin. Tämä ilmenee myös esimerkiksi silloin, kun tutkimukseen osallistujaa pyydetään ottamaan valokuvia vuorovaikutuskäytänteistään ja ympäristöistään. Tutkimukseen osallistuja kokee tarpeelliseksi sanoittaa ottamiaan valokuvia ja siten perustella tilanteiden ja ympäristöjen merkitystä elämässään.

Etnografin aineisto on käytännössä rajaton: varsinkaan kenttätyön alkuvaiheissa ei välttämättä osaa arvioida, mitä kentältä kannattaa kerätä ja mitä ei tarvitsisikaan. Siksi etnografinen aineisto ja sen käsittely on jonkin verran erilaista kuin sellainen aineisto, jonka koko ja koostumus on ollut tiedossa jo keruun alkaessa (vrt. Korpusaineistot tk.). Aineistoa kertyy yleensä paljon, ja tallenteita esimerkiksi tuskin on mielekästä alkaa litteroida alusta loppuun: tutkimuskysymysten tarkennuttua ja useiden kuuntelukertojen jälkeen voi valita tarkempaan tarkkailuun ne episodit, joiden tarkempi analyysi erityisesti vastaa tutkimuskysymyksiin. Valinnassa auttavat myös vinjetit (Creese, Takhi, & Blackledge 2016), joiden avulla tutkija erottaa olennaisen kohinasta.

3.2. Tutkijanpositio ja etiikka

Etnografian eettisyys on merkittävä mutta vaikeasti arvioitava tekijä. Eettinen tavoite kaikessa tutkimuksessa on se, että se ei vahingoita tutkimukseen osallistuvia. Etnografisessa tutkimuksessa yksityisyyden suoja ja tutkimukseen osallistuvan itsemääräämisoikeus ovat keskeisiä eettisiä näkökohtia. Kirjallinen tai suullinen tutkimukseen suostuminen ei vielä tee tutkimuksesta eettistä. Pitkäaikaisessa etnografisessa tutkimuksessa onkin olennaista, että tutkimuksesta puhutaan säännöllisesti, ja tutkimukseen osallistujalla on esimerkiksi mahdollisuus kieltää jonkin tilanteen ääni- tai kuvatallentaminen tai jonkin keskustelun päätyminen tutkimusaineistoksi edes muistiinpanojen muodossa. On myös tutkijan velvollisuus muistuttaa tutkimukseen osallistujia siitä, että tutkija on työssään. Näin on erityisesti laita silloin, kun tutkijan ja tutkimukseen osallistujan suhde kehittyy läheiseksi vuorovaikutussuhteeksi. Tämä on pitkäaikaisessa etnografiassa hyvin todennäköistä.

Etnografisen tutkimusprosessin vuorovaikutteisuus ja syklisyys edellyttävät tutkijalta tietoisuutta omasta roolistaan. Tutkijan tulee aina ottaa huomioon, että tutkimukseen osallistujat ovat omaa toimintaansa analysoivia subjekteja, jotka voivat kriittisesti arvioida tutkijan etnografista kirjoitusta ja hänen eettisiä ja poliittisia näkemyksiään. Tutkijan on hyvä pyrkiä läheiseen vuorovaikutukseen tutkimukseen osallistuvien kanssa ja samaistumaan yhteisön jäsenten kokemusmaailmaan – niissä rajoissa kuin se on mahdollista. Tutkijalla voi olla myös toimintaa muuttava rooli, jolloin ilmiön ymmärryksestä saattaa nousta kriittinen ja kantaa ottava tulkinta. Tästäkin positiosta tutkija neuvottelee toimintayhteisön jäsenten kanssa tutkimuksen aikana.

Tutkijan rooliin liittyy myös ristiriitoja. Esimerkiksi kouluetnografiassa tutkijalle saatetaan kentällä sovittaa stereotyyppistä arvioijan pukua, jossa tutkijan oletetaan arvioivan koulun toimintatapoja etsiäkseen niistä puutteita tai heikkouksia (ks. esim. Pöyhönen 2004). Tämä vaikeuttaa olennaisesti tutkijan mahdollisuuksia ymmärtää koulun toimintaa sisältäpäin ja jopa estää koko tutkimuksen toteutumisen. Oppilaiden arkea koulussa tutkiva aikuinen luovii myös oppilaiden luottamuksen ja aikuisen auktoriteetin välillä: hänellä on aikuisena ja ulkopuolisena

oletusarvoisesti sellaisia oikeuksia, joita oppilailla ei ole, eivätkä säännöt ja velvollisuudet koske häntä niin kuin oppilaita. Tämä tekee tutkijasta oppilaiden silmissä helposti opettajien kumppanin. (Ks. Lehtonen 2015.) Tutkijan on siis tunnistettava ja tehtävä selväksi oman toimintansa ammatilliset rajat. Vastaanottokeskuksen etnografiassa (Pöyhönen, Kokkonen & Tarnanen 2019) tutkimusryhmä teki kovasti työtä, jotta tutkijoita ei pidettäisi maahanmuuttoviraston tai poliisin edustajina. Turvapaikanhakijat olivat oppineet olemaan luottamatta viranomaiseen, ja tutkija asemoitui viranomaiseksi heidän lähtömaissaan. Tätä luottamusta piti rakentaa koko tutkimusprosessin ajan.

Tutkija joutuu kenttätyön kuluessa usein miettimään, miksi tutkittavat suostuisivat hänen pyyntöihinsä; mitä he tutkimuksesta ”saavat”. Ideaali tilanne on tietenkin sellainen, että tutkimukseen osallistuvat kokevat pystyvänsä vaikuttamaan heitä koskeviin ja heille tärkeisiin asioihin ja haluavat siksi osallistua tutkimukseen. Kun toimitaan lasten tai nuorten kanssa, hyvin abstrakteja perusteluja voi olla turha antaa. Heistäkin kuitenkin yleensä on hauskaa saada katsoa tai kuunnella omia tallenteitaan (jos tutkija lupaa tämän, lupaus on pidettävä!). Joskus tutkijat ovat korvanneet tutkittavien heille antamaa aikaa esimerkiksi tarjoamalla kahvit, ruoan tai vaikkapa elokuvalippuja. Osallistuminen pelkän palkkion vuoksi on kuitenkin eettisesti ongelmallista. Tutkijan on pohdittava myös omia voimavarojaan, jos tutkimukseen osallistuja ajattelee saavansa tutkijasta elinikäisen ystävän. Etenkin pitkäaikaisessa etnografisessa tutkimuksessa on hyvä hiljalleen valmistautua tutkimuksen päättymiseen – niin tutkijan kuin tutkimukseen osallistujienkin.

Etnografinen tutkimus ei pääty raportointiin, vaan tutkijan tulee ottaa myös huomioon, millainen ilmapiiri yhteisöön jää tutkimuksen jälkeen ja miten tutkimus mahdollisesti muuttaa yhteisön toimintaa. Tutkijan on myös huolehdittava siitä, että hän ei omalla toiminnallaan estä toisten tutkijoiden pääsyä kentälle. Tässä mielessä tutkijan eettinen vastuu tutkimukseen osallistujien hyvinvoinnista jatkuu vielä kentällä olon ja raportoinnin jälkeen.

3.3. Millaista tietoa etnografia tuottaa?

Etnografia on olemukseltaan syvästi laadullista. Se ei pyri vastaamaan sellaisiin kysymyksiin, joihin vastataan tilastollisella merkitsevyydellä. Sen sijaan etnografia voi valaista ilmiöitä tilastojen takana: se lisää ymmärrystä siitä, mikä kaikki arjessa on merkittävää. Tilastollisesti voidaan esimerkiksi havaita eroja siinä, miten erilaiset oppilaat menestyvät koulussa ja sijoittuvat jatko-opintoihin. Tilastotieteellinen analyysi kuitenkin harvoin tarjoaa vastauksia siihen, mitä ovat ne arjen toiminnot, joihin osa oppilaista pystyy osallistumaan toisia paremmin. Etnografiassa on ripaus löytöretkeilyä: etnografisin metodein on mahdollista ymmärtää jonkin sellaisen arkisen seikan merkityksellisyys, joka on silmiemme edessä mutta jota emme tule ajatelleeksi. Indiana Jonesin saappaisiin tutkijan ei silti pidä astua, vaan tutkimusta tehdään yhteistyössä, vaikka tutkijalla on tärkeä rooli ilmiön ymmärtämisessä ja kuvaamisessa tiedeyhteisölle.

Yleistettävyys ja toistettavuus ovat klassisia tieteelliselle tutkimukselle asetettuja vaatimuksia. Näistä kumpikaan ei toteudu etnografiassa aivan klassisimmalla tavalla: kun lähtökohta on se, että tilanteisesta ja paikallisesta kontekstista ei voi irrottaa tai jättää huomiotta mitään muuttamatta sitä, on tietysti mahdotonta ajatella, että jokin tutkimus toistettaisiin eri ajassa ja paikassa juuri samanlaisena. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että etnografiassa tingittäisiin tieteellisyydestä tai että sen tuottama tieto ei olisi luotettavaa. Etnografiassa tieteellisyyden vaatimus liittyy ennen muuta läpinäkyvyyteen ja tutkijanposition tiedostamiseen: tutkijan on kuvattava, miten aineisto on syntynyt ja miten argumentti rakentuu, jotta muut voivat arvioida tuloksen relevanssia ja suhdetta omaan työhönsä. Etnografian yleistettävyys ja toistettavuus taas syntyy siitä, miten tutkija keskusteluttaa havaintojaan ja analyysiaan muun tutkimustiedon kanssa. Etnografi kuvaa tendenssejä ja mekanismeja sekä paikallisten käytänteiden suhdetta yhteiskuntajärjestelmiin. Tutkimuksen kulun kuvauksen ja argumentoinnin on oltava niin läpinäkyvää, että toinen tutkija pystyy arvioimaan sen luotettavuutta. Suhteuttaminen voi olla myös monipaikkaista ja kansainvälistä. Esimerkki monipaikkaisesta ja kansainvälisestä etnografiasta on tutkimus, jossa verrattiin, miten

eurooppalaisen viitekehyksen määritelmää tekstitaidoista on tulkittu Tanskassa ja Suomessa aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. (Holm & Pöyhönen 2012.)

Hahmotellessaan lingvistiikan ja etnografian suhdetta Rampton (2006, 394–395) korostaa, että lingvistiikka voi napakoittaa etnografiaa. Lingvistiikassa on vankka puheen tallentamisen, käsittelyn ja analysoinnin perinne, joka etnografiseen tietoon yhdistettynä tarjoaa järeitä työkaluja. Sosiologisesti painottuneet etnografiat saattavat tiedostaa kielen keskeisyyden sosiaalisten merkitysten tuottamisessa, mutta ilman kielitieteellistä käsitteistöä kieltä on vaikea eritellä analyyttisesti. (Sosio)lingvistinen koulutus taas opettaa analysoimaan kielellisten merkitysten syntymisen mekanismeja. Toisaalta Rampton (mp.) tuo esiin, että etnografia voi auttaa lingvistejä tarkastelemaan tutkimuksensa lähtökohtia.

Vaikka lingvistisen etnografian yhtenä vahvuutena voi nähdä yksityiskohtaisen ääni- ja videotallenteiden analysoinnin, muunkinlaisilla aineistoilla on lingvistisessä etnografiassa tärkeä rooli. Copland ja Creese (2015, 52) huomauttavat, että on myös sellaisia lingvistisesti orientoituneita etnografisia tutkimuksia, joiden aineistoissa ei ole lainkaan vuorovaikutustallenteita. Muistiinpanot ja kenttäpäiväkirja auttavat kohdistamaan katsetta toistuviin, merkittäviin tapahtumiin ja toimintaan. Tarkoista muistiinpanoista pystyy myös tietyin reunaehdoin analysoimaan vuorovaikutuskuvioita (ks. Lehtonen 2015). On tietysti otettava huomioon, että tallenteen puuttuessa analyysi perustuu vain hetkellisiin havaintoihin. Jos samantapaisia toimintoja toistuu tilanteissa, havainnot kuitenkin tukevat toisiaan. Olennaista tällaisessa lähestymistavassa on se, että tutkija on havainnoinut vuorovaikutustilanteita riittävän kauan erottaakseen toistuvat ja poikkeukselliset tilanteet toisistaan.

Koska lingvistisen etnografian kysymyksenasettelut usein ohjaavat sosiaalisen indeksisyyden tarkasteluun, tarvitaan niin sanottua metapragmaattista aineistoa: toimintaa, joka kommentoi toimintaa, puhetta, joka kommentoi puhetta. Tätä sisältyy myös spontaaneihin ääni- ja videotallenteisiin mutta usein myös haastatteluihin. Erityisesti metapragmaattista aineistoa pyritään keräämään niin sanotuissa retrospektiivisissä haastatteluissa, joissa osallistujat mahdollisesti aineistoja nähtyään kommentoivat omaa toimintaansa. On kuitenkin keskeistä

ymmärtää, että haastatteluraporttikaan ei ole mikään absoluuttinen totuus tai lopullinen varmistus: sekin on yksi vuorovaikutustilanne muiden joukossa, ja sitä on tarkasteltava sen omilla ehdoilla. Kyse ei siis ole pelkästään aineiston validoinnista, kun tutkimukseen osallistujaa haastatellaan ja tämä reflektoi toimintaansa jossakin vuorovaikutustilanteessa. Kieli, puhe ja toiminta ja näitä kommentoiva kieli, puhe ja toiminta ovat yhtä ja samaa prosessia, jossa merkitykset ja tulkinnat syntyvät. Myös tutkijan toiminta on osa tuota samaa prosessia, minkä hyväksyminen tavallaan mitätöi tarkkailijan paradoksin (paradoksista ks. Haastattelu aineistonkeruun metodina sosiolingvistiikassa tk.). Me kaikki paitsi tuotamme kieltä myös tulkitsemme sitä sekä asemoimme itseämme ja muita tulkintoihimme.

Lingvistisen etnografian aineisto ja analyysi ylittävät mikro- ja makrotason rajan: tavoitteena on juuri kuvata linkki yksilöiden vuorovaikutuksen ja laajempien yhteiskunnallisten valtasuhteiden ja rakenteiden välillä (Copland & Creese 2015). Jotkut tutkijat ovat myös kokonaan kyseenalaistaneet jaon mikro- ja makrotasoon: missä muualla laajemmin jaetut merkityksetkään syntyisivät kuin yksilöiden vuorovaikutustoiminnassa? (Heller 2011; Martin-Jones, Andrews & Martin 2017; ks. myös Diskurssianalyysi tk.) Keskustelunanalyysissa, jolla on yhteistä historiaa lingvistisen etnografian kanssa, on keskitytty nimenomaan vuorovaikutuksen mikrotasoon. Yksi sen lähtökohdista on, että yhteyksiä laajempiin merkityksiin ei pitäisi etsiä tarkasteltavana olevan keskustelukontekstin ulkopuolelta (ks. Keskustelunanalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka tk.). Eri aineistojen ja kontekstien yhdistäminen voikin aiheuttaa metodologisia ristiriitoja lingvistisen etnografian ja keskustelunanalyyttisen perinteen välillä, sillä lingvistinen etnografia ja vuorovaikutussosiolingvistiikka hyödyntävät vuorovaikutuksen analyysissaan keskustelunanalyysin työkaluja mutta eivät sitoudu kaikkiin sen reunaehtoihin, esimerkiksi vaatimukseen siitä, että kaikki analyysin kannalta olennainen olisi osoitettava juuri analysoinnin kohteena olevasta keskusteluaineistosta (ks. esim. Day & Kjaerbeck 2013, 19; Lehtonen 2015, 57–58). Vuorovaikutusanalyysin yhdistäminen laajemmin jaettuihin sosiaalisiin merkityksiin, esimerkiksi se, millaisiin ideologioihin ja stereotypioihin aiemmin mainitut *mina ei suami puhu* -performanssit

liittyvät, onkin kysymys, joka vaatii lingvistisen etnografian harjoittajalta metodologista kurinalaisuutta ja valmiutta kyseenalaistaa omaa analyysiaan ja positiotaan – ja kuitenkin se on sellainen kielen kuvauksen kysymys, johon vastaamisessa juuri lingvistisessä etnografiassa on päästy huomattavan pitkälle.

Lingvistinen etnografia (tai etnografia yleensä) ylittää usein rajoja myös siinä, millä tavalla tutkimustuloksia esitellään ja levitetään. Monissa etnografisissa projekteissa hyödynnetään esimerkiksi myös taiteen keinoja (ks. esim. Haapakangas, Pöyhönen & Serkamo 2017; Bradley & McKay 2016).[5] Taide voi olla analyysin kohde, ja taiteilijoiden ja tutkijoiden työt voivat myös ruokkia toisiaan (Lehtonen & Pöyhönen 2019). Etnografi keskittyy tavallisesti jäljittämään toimintayhteisön vuorovaikutusta, kun taas taiteilijalle voi olla olennaisempaa lopputulos ja toiminnan reflektointi, kuten maalaus tai teatteriesitys ja siitä saatu palaute. Kummatkin tarvitsevat toisiaan tavoitteiden toteuttamiseksi. Joka tapauksessa taiteella ja etnografialla on yhteinen tavoite siinä, miten ne pyrkivät välittämään psykofyysisiä kokemuksia jostakin tilasta, ajasta ja paikasta. Koska etnografian tarkoitus on kuvata osallistujien kokemusta ja näkökulmaa, etnografi on myös kentälle velkaa sen, että tuo tutkittavien äänen kuuluviin yhteyksissä, joissa se ei muutoin kuuluisi mutta joissa heitä koskevista asioista päätetään tai keskustellaan. Siksi yleistajuinen kirjoittaminen tai puhuminen on olennainen osa monen etnografin työtä. Epäoikeudenmukaisten valta-asetelmien tarkkailu saattaa kutsua myös kansalaisaktivismiin, mikä ravistelee tutkijan rooleja ja rajoja (ks. Lehtonen & Pöyhönen 2019).

4. Yhteenveto

Olemme tässä artikkelissa kuvanneet lingvistisen etnografian historiallista taustaa ja ymmärrystä kielestä, aineistonkeruun periaatteita ja käytänteitä, tutkijanpositiota ja tutkimusetiikkaa sekä sitä, millaiseen tutkimukseen lingvistinen etnografia soveltuu.

Keskeistä lingvistisessä etnografiassa on tutkimuksen suuntaaminen vuorovaikutukseen toimintayhteisössä ja siihen, mitä merkitystä tällä vuorovaikutuksella on toimintaan osallistuville yksilöille ja laajemmin yhteiskuntajärjestelmälle. Olennaista on tunnistaa kielen ja vuorovaikutuksen kompleksisuus rajaamatta sitä muutamiin muuttujiin tai tietyssä tilanteessa tapahtuvaan toimintaan. Lingvistinen etnografia avaa siten ikkunan myös ajallis-paikalliseen ulottuvuuteen ja ottaa huomioon vuorovaikutuksen toistuvuudet ja poikkeavuudet sekä pysyvyyden ja muutoksen.

Lingvistinen etnografia, kuten etnografia laajemminkin, on tutkimuseettisesti haastavaa. Se edellyttää ymmärrystä siitä, että tärkeintä etnografisessa tutkimuksessa on luottamuksen rakentaminen ja säilyttäminen tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien välillä. Luottamuksen voi menettää varomattomalla toiminnalla kentällä. Huolellinen valmistelu ja oman toiminnan analyyttinen tarkastelu auttavat tutkijaa tässä prosessissa.

Aiheesta lisää:

Blommaert, Jan & Jie, Dong. 2010. *Ethnographic Fieldwork. A Beginner's guide*. Bristol: Multilingual Matters.

Copland, Fiona & Creese, Angela. 2015. *Linguistic Ethnography: Collecting, Analysing and Presenting Data*. London: Sage.

Gardner, Sheena & Martin-Jones, Marilyn (toim.). 2012. *Multilingualism, Discourse and Ethnography*. London: Routledge.

Heller, Monica, Pietikäinen, Sari & Pujolar, Joan. 2018. *Critical Sociolinguistic Research Methods. Studying Language Issues that Matter.* London: Routledge.

VIITTEET

1 *Sosiaalinen semioosi* käsitteenä liittyy Peircen (ks. esim. 1955) semiotiikkaan, jota sittemmin on hyödynnetty indeksisyyttä ja kielen sosiaalista merkitystä tarkastelevassa lingvistisessä antropologiassa (Silverstein 2003; Agha 2007; Nieminen 2010; Visakko 2015).
2 Esimerkkinä variaabelista on yksikön 1. persoonan pronomini, jonka variantteja aineistossa voivat olla vaikkapa *minä, mä* ja *mie*.
3 *Lekti*-termin lähin suomennos lienee juuri kielimuoto. Lektiä on käytetty kuvaamaan mitä tahansa melko selvärajaista kielellisten merkkien joukkoa, jota tietynlaiset ihmiset käyttävät tiettyihin tarkoituksiin. Usein lekti on jotenkin nimettävissä, ja lektien rajaus voi olla esimerkiksi alueellista (engl. *dialect*), sosiaalista (engl. *sosiolect*) tai jopa puhujakohtaista – tällöin on puhuttu *idiolektistä*. Quist (2008) käsittelee artikkelissaan kahdenlaista lähestymistapaa sosiolingvistiseen variaatioon: sellaista, joka ottaa tarkastelun pohjaksi kielimuodon, ja sellaista, joka näkee kielen sosiaalisena toimintana.
4 ”The total linguistic fact, the datum for science of language is irreducibly dialectic in nature. It is an unstable mutual interaction of meaningful sign forms, contextualised to situations of interested human use and mediated by the fact of cultural ideology.” (Silverstein mp.)
5 Meneillään olevista hankkeista voidaan mainita Koneen Säätiön rahoittamat Liisa Raevaaran johtama Taide työnä ja työvälineenä (http://urbduuni.fi/), Jyrki Kalliokosken johtama Itä-Helsingin uudet Suomen kielet (http://blogs.helsinki.fi/uudetsuomet/) sekä Jussi Lehtosen ja Sari Pöyhösen Toinen koti -dokumenttiteatteriprojekti (http://www.kiertuenayttamo.fi/esitykset/toinen-koti/).

KIRJALLISUUS

Agha, Asif. 2007. *Language and Social Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Androutsopoulos, Jannis (toim.). 2014. *Mediatization and Sociolinguistic Change*. Berlin: de Gruyter.

Atkinson, Paul, Delamont, Sara & Housley, William. 2008. *Contours of Culture*: *Complex Ethnography and the Ethnography of Complexity*. Plymouth: Altamira Press.

Atkinson, Paul & Hammersley, Martyn. 1998. Ethnography and participant observation. Julkaisussa: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.) *Strategies of Qualitative Inquiry*. London: Sage, 111–136.

Auer, Peter. 1992. Introduction: John Gumperz' approach to contextualization. Julkaisussa: Auer, Peter & Di Luzio, Aldo (toim.) *The Contextualization of Language*. Amsterdam: John Benjamins, 1–38.

Auer, Peter (toim.). 2007. *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity.* Language, Power and Social Processes 18. Berlin: Mouton de Gruyter.

Barton, David & Tusting, Karin (toim.). 2005. *Beyond Communities of Practice. Language, Power and Social Context*. Cambridge: Cambridge University Press.
Blommaert, Jan. 2010. *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
Blommaert, Jan & Jie, Dong. 2010. *Ethnographic Fieldwork. A Beginner's Guide*. Bristol: Multilingual Matters.
Blommaert, Jan & Rampton, Ben. 2011. Language and superdiversity. *Diversities* 13:2, 1–21. Unesco.
Bradley, Jessica & McKay, Sam. 2016. How does arts practice engage with narratives of migration from refugees? Lessons from 'utopia'. *Journal of Arts & Communities* 8:1–2, 31–46.
Bradley, Jessica & Moore, Emilee & Simpson, James & Atkinson, Louise. 2018. Translanguaging space and creative activity: Collaborative ethnography and arts-based learning. *Language and Intercultural Communication* 18:1, 54–73.
Bäckman, Linda. 2017. *'Second Generation?' Language and Identity among Adults whose Parents were Migrants*. Turku: Åbo Akademi.
Copland, Fiona & Creese, Angela. 2015. *Linguistic Ethnography: Collecting, Analysing and Presenting Data*. London: Sage.
Coupland, Nikolas. 2007. *Style. Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
Creese, Angela, Takhi, Jaspreet Kaur & Blackledge, Adrian. 2016. Reflexivity in team ethnography: Using researcher vignettes. Julkaisussa: Martin-Jones, Marilyn & Martin, Deirdre (toim.) *Researching Multilingualism. Critical and Ethnographic Perspectives*. London: Routledge, 189–214.
Day, Dennis & Kjaerbeck, Susanne. 2013. 'Positioning' in the conversation analytic approach. *Narrative Inquiry* 23:1, 16–39.
Deegan, Mary Jo. 2007 [2001]. The Chicago School of Ethnography. Julkaisussa: Atkinson, Paul, Coffey, Amanda, Delamont, Sara, Lofland, John & Lofland, Lyn (toim.) *Handbook of Ethnography*. London: Sage, 11–25.
Duranti, Alessandro. 1997. *Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
Eckert, Penelope. 2008. Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics* 12:4, 53–76.
Eckert, Penelope. 2012. Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. *Annual Review of Anthropology* 41, 87–100.
Eckert, Penelope & McConnell-Ginet, Sally. 1992. Think practically and look locally: Language and gender as community-based practice. *Annual Review of Anthropology* 21, 461–490.
Emerson, Robert M. & Fretz, Rachel I. & Shaw, Linda L. 2007 [2001]. Participant observation and field notes. Julkaisussa: Atkinson, Paul, Coffey, Amanda, Delamont, Sara, Lofland, John & Lofland, Lyn (toim.) *Handbook of Ethnography*. London: Sage, 352–369.
Geertz, Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York (NY): Basic Books.
Gordon, Tuula, Hynninen, Pirkko, Lahelma, Elina, Metso, Tuija, Palmu, Tarja & Tolonen, Tarja. 2007. Koulun arkea tutkimassa. Kokemuksia kollektiivisesta etnografiasta.

Julkaisussa: Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 41–65.

Guba, Egon G. & Lincoln, Yvonna S. 1998. Competing paradigms in qualitative research. Julkaisussa: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.) *The Landscape of Qualitative Research. Theories and Issues*. London: Sage, 195–220.

Gumperz, John J. 1982. *Discourse Strategies*. Studies in Interactional Sociolinguistics 1. Cambridge: Cambridge University Press.

Gumperz, John J. 1992. Contextualization revisited. Julkaisussa: Auer, Peter & Di Luzio, Aldo (toim.) *The Contextualization of Language*. Amsterdam: John Benjamins, 39–54.

Haapakangas, Eeva-Leena, Pöyhönen, Sari & Serkamo, Pia. 2017. "Toinen koti" rajojen ylittäjänä. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 8:4. [verkkoaineisto]. [viitattu 16.3.2018]. Saatavissa: https://www.kieliverkosto.fi/fi/article/toinen-koti-rajojen-ylittajana.

Hammersley, Martyn. 2007. Reflections on linguistic ethnography. *Journal of Sociolinguistics* 11:5, 689–695.

Heller, Monica. 2011. *Paths to Post-nationalism. A Critical Ethnography of Language and Identity*. Oxford: Oxford University Press.

Heller, Monica, Pietikäinen, Sari & Pujolar, Joan. 2018. *Critical Sociolinguistic Research Methods. Studying Language Issues that Matter*. London: Routledge.

Holm, Lars & Pöyhönen, Sari. 2012. Localising supranational concepts of literacy in adult second language teaching. Julkaisussa: Pitkänen-Huhta, Anne & Holm, Lars (toim.) *Literacy practices in transition: Perspectives from the Nordic countries*. Bristol: Multilingual Matters, 191–210.

Hymes, Dell. 1972a. On communicative competence. Julkaisussa: Pride, John B. & Holmes, Janet (toim.) *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin Books, 269–293.

Hymes, Dell. 1972b. Models of the interaction of language and social life. Julkaisussa: Gumperz, John & Hymes, Dell (toim.) *Directions in Sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. New York (NY): Holt, Rinehart & Winston, 35–71.

Hymes, Dell. 1974. *Foundations in Sociolinguistics. An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Hymes, Dell & Gumperz, John (toim.). 1972. *Directions in Sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. New York (NY): Holt, Rinehart & Winston.

Jørgensen, Jens Normann, Karrebæk, Martha Siv, Madsen, Lian Malai & Møller, Janus Spindler. 2011. Polylanguaging in superdiversity. *Diversities* 13:2, 23–37.

Jørgensen, Jens Normann & Møller, Janus Spindler. 2014. Polylingualism and languaging. Julkaisussa: Leung, Constant & Street, Brian V. (toim.) *The Routledge Companion to English Studies*. New York (NY): Routledge, 67–83.

Kytölä, Samu. 2013. *Multilingual Language Use and Metapragmatic Reflexivity in Finnish Internet Football Forums. A Study in the Sociolinguistics of Globalization*. Jyväskylä Studies in Humanities 200. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.). 2007. *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Lave, Jean & Wenger, Etienne. 1991. *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lehtonen, Heini. 2015. *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1333-7.

Lehtonen, Heini. 2016. Troping on prejudice. *Stylised "bad Finnish"* performances and reflexivity among adolescents in Eastern Helsinki. *AILA Review 29*, 15–47.

Lehtonen, Jussi & Pöyhönen, Sari. 2019. Documentary theatre as a platform for hope and social justice. Julkaisussa: Anttila, Eeva & Suominen, Anniina (toim.) *Critical Articulations of Hope from the Margins of Arts Education. International Perspectives and Practices*. London: Routledge, 31–44.

Madsen, Lian Malai & Karrebæk, Martha Sif & Møller, Janus Spindler (toim.). 2015. *Everyday Languaging: Collaborative Research on the Language Use of Children and Youth. Trends in Applied Linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Marcus, George E. 1995. Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24, 95–117.

Martin-Jones, Marilyn, Andrews, Jane & Martin, Deirdre. 2017. Reflexive ethnographic research practice in multilingual contexts. Julkaisussa: Martin-Jones, Marilyn & Martin, Deirdre (toim.) *Researching Multilingualism. Critical and Ethnographic Perspectives*. London: Routledge, 189–202.

Meyerhoff, Miriam. 2002. Communities of practise. Julkaisussa: Chambers, John K., Trudgill, Peter & Schilling-Estes, Natalie (toim.) *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford: Blackwell, 526–548.

Mononen, Kaarina. 2013. *Inkerinsuomalaisten suomen kielen käyttö Pietarissa ja sen lähialueella*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8657-1.

Nieminen, Tommi. 2010. *Lajien synty: tekstilaji kielitieteen semioottisessa metateoriassa*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ochs, Elinor. 1992. Indexing gender. Julkaisussa: Duranti, Alessandro & Goodwin, Charles (toim.) *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press, 335–358.

Peirce, Charles. 1955. *Philosophical Writings of Peirce*. Toimittanut Justus Buchler. New York (NY): Dover Publications.

Peuronen, Saija. 2017. *Heteroglossic and Multimodal Resources in Use: Participation across Spaces of Identification in a Christian Lifestyle Sports Community*. Jyväskylä Studies in Humanities 305. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pöyhönen, Sari. 2004. *Suomen kielen opettajana Venäjällä. Ammatti-identiteetin tulkintoja koulutuksen ja opetuksen murroksessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Pöyhönen, Sari, Kokkonen, Lotta & Tarnanen, Mirja. 2019. Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. Julkaisussa: Lyytinen, Eveliina (toim.) *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 183–204. Saatavissa: https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2019/12/t-02-isbn-978-952-7167-60-1-turvapaikanhaku-ja-pakolaisuus-suomessa.pdf.

Quist, Pia. 2005. *Stilistiske praksisser i storbyens heterogene skole – en etnografisk og sociolinguistisk undersøkelse af sproglig variation*. Nordisk Forskningsinstitut, Afdelning for dialektforskning. København: Københavns Universitet.
Quist, Pia. 2008. Sociolinguistic approaches to multiethnolect: Language variety and stylistic practice. *International Journal of Bilingualism* 12:1–2, 43–61.
Rampton, Ben. 2006. *Language in Late Modernity. Interaction in an Urban School*. Cambridge: Cambridge University Press.
Rampton, Ben. 2007. Neo-Hymesian linguistic ethnography in the United Kingdom. *Journal of Sociolinguistics* 11:5, 584–607.
Rampton, Ben, Maybin, Janet & Roberts, Celia. 2015. Theory and method in linguistic ethnography. Julkaisussa: Snell, Julia, Shaw, Sarah & Copland, Fiona (toim.) *Linguistic Ethnography. Interdisciplinary Explorations*. London: Palgrave, 14–50.
Rampton, Ben, Tustin, Karin, Maybin, Janet, Barwell, Rickhard, Creese, Angela & Lytra, Vally. 2004. *UK Linguistic ethnography: a discussion paper*. Coordinating Committee, UK Linguistic Ethnography Forum. [verkkoaineisto]. [viitattu 16.3.2018]. Saatavissa: http://www.lancs.ac.uk/fss/organisations/lingethn/documents/discussion_paper_jan_05.pdf.
Ruohonen, Ilkka & Laitila, Teuvo. 1994. Tulkintojen ja symbolien ytimessä: geertziläinen näkökulma kulttuureihin. Julkaisussa: Ruohonen, Ilkka & Laitila, Teuvo (toim.) *Näköaloja kulttuureihin: antropologian historiaa ja nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 116–135.
Räisänen, Tiina. 2013. *Professional Communicative Repertoires and Trajectories of Socialization into Global Working Life*. Jyväskylä Studies in Humanities, 216. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
Sherman Heyl, Barbara. 2007 [2001]. Ethnographic interviewing. Julkaisussa: Atkinson, Paul, Coffey, Amanda, Delamont, Sara, Lofland, John & Lofland, Lyn (toim.) *Handbook of Ethnography*. London: Sage, 369–383.
Silverstein, Michael. 1985. On the pragmatic "poetry" of prose. Julkaisussa: Deborah Schiffrin (toim.) *Meaning, Form and Use in Context*. Washington (DC): Georgetown University Press, 181–199.
Silverstein, Michael. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language and Communication* 23, 193–229.
Vaattovaara, Johanna & Halonen, Mia. 2015. Missä on ässä? "Stadilaisen *s*:n" helsinkiläisyydestä. Julkaisussa: Sorjonen, Marja-Leena, Rouhikoski, Anu & Lehtonen, Heini (toim.) *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 40–83.
Visakko, Tomi. 2015. *Self-promotion as Semiotic Behavior. The Mediation of Personhood in Light of Finnish Online Dating Advertisements*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
Wenger, Etienne. 1998. *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
Westinen, Elina. 2014. *The Discursive Construction of Authenticity: Resources, Scales and Polycentricity in Finnish Hip Hop Culture*. Jyväskylä studies in humanities 227. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
Woolard, Kathryn A. 2008. Why *dat* now?: Linguistic-anthropological contributions to the explanation of sociolinguistic icons and change. *Journal of Sociolinguistics* 12:4, 432–452.